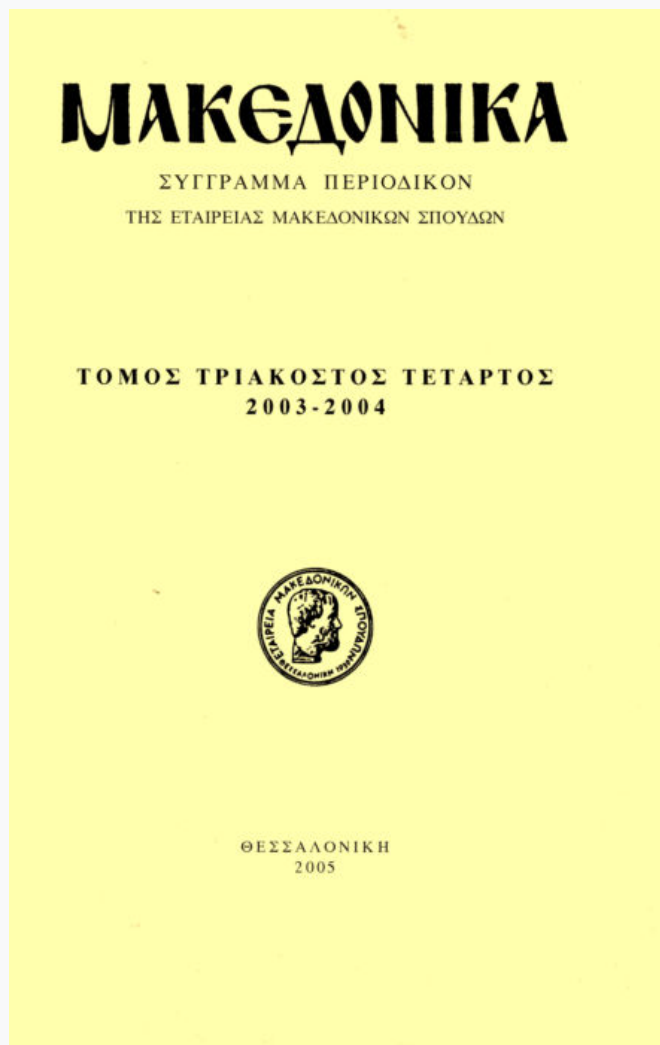

Μακεδονικά

Τόμ. 34, Αρ. 1 (2004)

Η αρχοντική οικογένεια της Βέροιας των Μπεκέλλα-Βικέλα

Γιώργος Χ. Χιονίδης

doi: [10.12681/makedonika.869](https://doi.org/10.12681/makedonika.869)

Copyright © 2014, Γιώργος Χ. Χιονίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χιονίδης Γ. Χ. (2004). Η αρχοντική οικογένεια της Βέροιας των Μπεκέλλα-Βικέλα. *Μακεδονικά*, 34(1), 67–89.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.869>

Η ΑΡΧΟΝΤΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΤΩΝ ΜΠΕΚΕΛΛΑ - ΒΙΚΕΛΑ*

1. Προλεγόμενα

Α΄. «Τύχη Αγαθή» το Διεθνές Συνέδριο για τον Δημήτριο Βικέλα φιλοξε-
νείται στον χώρο τούτον, στο μέγαρο Τέχνης, σε έκταση όπου προϋπήρξε (από
το 1936) και λειτούργησε για μισόν αιώνα «Παιδικός Σταθμός» (του
Π.Ι.Κ.Π.Α.), που κτίσθηκε από το «Κληροδότημα Βασιλείου Μελά εις μνήμην
Δημητρίου και Γεωργίου Βικέλλα», όπως γραφόταν σε εντοιχισμένη επιγρα-
φή, στη βόρεια είσοδο του ισόγειου κτίσματος. Είναι μία από τις ευτυχείς
συμπτώσεις της Ιστορίας...

Πρέπει να επισημάνω, ότι, κατά την κρίση μου, για την πραγματοποίηση
του Συνεδρίου, πολλά οφείλονται στην επίμονη προσπάθεια του κορυφαίου
αθλητικογράφου της χώρας μας κ. Πέτρου Ν. Λινάρδου, δόκιμου δε συγγρα-
φέα αξιολόγων μονογραφιών, μεταξύ των οποίων πρωτεύουσα θέση κατέχει
το πολυσέλιδο βιβλίο που αφιέρωσε στον Δ. Βικέλα και έχει τον πετυχημένο
τίτλο (και για την υλοποίηση της ιδέας της επιστημονικής τούτης συνάξεως):
Από το όραμα στην πράξη, το οποίο επανεκδόθηκε τώρα, όπως και μια άλλη
εκδοχή του (συνολτικότερη) στην αγγλική γλώσσα. Γι' αυτό την ανακοίνωσή
μου αφιερώνω, μ' εκτίμηση και αγάπη, στον κ. Π. Ν. Λινάρδο, ως αναγνώρι-
ση των όσων έκαμε και θα κάμνει, ασφαλώς, στο μέλλον για τον Δ. Βικέλα.

Β΄. Στη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας πλήθυνε η βιβλιογραφία
για τον Δ. Βικέλα. Εννοώ, κυρίως, την έκδοση (το 1997) των *Απάντων* του
(όπως ονομάστηκε η επανέκδοση των περισσότερων κειμένων του), σε οκτώ
τόμους, με ενδιαφέρουσα εισαγωγή και βιοεργογραφία του αξέχαστου και δό-
κιμου νεοελληνιστή Άλκη Αγγέλου, πανεπιστημιακού καθηγητή, στη σειρά των
εκδόσεων –όπως ήταν φυσιολογικό και αναμενόμενο– του «Συλλόγου προς
διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων», του και σπουδαιότερου πνευματικού τέκνου του
Δ. Βικέλα, που γιόρτασε ήδη (το 1999) την πρώτη εκατονταετηρίδα της
δημιουργικής προσφοράς του. Έτσι, ικανοποιήθηκε και ένα σχετικό αίτημά
μου, που διατύπωσα επανειλημμένως σε προηγούμενα κείμενά μου.

Προηγήθηκαν άλλες εκδόσεις: αναφέρομαι, ιδίως, στην κριτική επανέκ-
δοση του *Λουκή Λάρα*, στη σειρά των εκδόσεων «Εριμής» (που είχαν γενικών
φιλολογικών επιμελητή τον Ά. Αγγέλου), με περιεκτική εισαγωγή (133 σελί-
δων) της Μαριάννας Δήτσα (Αθήνα 1991).

* Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο για τον Δ. Βικέλα, Βέροια, 17-18.5.2002.

Την ίδια χρονιά, στο Ηράκλειο της Κρήτης, είδε το φως της δημοσιότητας ένα «μικρόν το δέμας» αλλά χρησιμότετο βιβλίο βιβλίο της Μαρίας Τερδήμου, με το «Χρονολόγιο» του Δημητρίου Βικέλα.

Τέλος, το 2001, εκδόθηκε, στη σειρά των εκδόσεων του ίδιου Συλλόγου, το βιβλίο με τον πολύ χαρακτηριστικόν τίτλο (που αποτελεί φράση του Δ. Βικέλα, στα νιάτα του): *Και έμπορος ατελής και ατελής λόγιος*, με φιλολογική επιμέλεια του αυτού πανεπιστημιακού καθηγητή και της Μαρίας Βαλάση, με τα τετράδια αναγνώσεων του Δημητρίου Βικέλα.

Ακόμα, ας σημειώσω, ότι κυκλοφόρησε, σε τόμο 441 σελίδων, και το βιβλίο *Λουκής Λάρας και διηγήματα*, στη σειρά Νεοελληνική Βιβλιοθήκη του Ιδρύματος Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2000, με φιλολογική επιμέλεια του Βαγγέλη Αθανασόπουλου και εισαγωγή του (σσ. 7-114 και επιλογή βιβλιογραφίας σσ. 115-116), όπου (σ. 7), γράφει τούτος: *Η πραγματική καταγωγή του Μπικέλα ήταν από τη Βέροια... και ...ως ιδιαίτερη πατρίδα τη Βέροια.*

Γ'. Ελπίζω, ότι και η ταπεινότητά μου εξεπλήρωσε κάπως την οφειλή της, με σειρά δημοσιευμάτων (εκτός από το πλήθος επιστολών και άλλων κειμένων σε περιοδικά και εφημερίδες), όπως: «Η εκ Βεροίας καταγομένη οικογένεια Βικέλα», *Μακεδονικά Ζ'* (1966) 210-217, «Ο Δημήτριος Βικέλας και ο δεσμός του με τη Βέροια, 150 χρόνια από τη γέννησή του (1835-1985)», *Χρονικά της Μακεδονικής Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας ΣΤ'* (1986) 290-305 και σε ανάπτυλο, Θεσσαλονίκη 1986, «Η οικογένεια του Δημητρίου Βικέλα», στην έκδοση του «Συλλόγου Χιονοδρόμων Ορειβατών Βεροίας», με γενικό τίτλο *Δημήτριος Βικέλας, ο εθνικός ευεργέτης*, Βέροια 1996, σσ. 33-43 (κείμενο ομιλίας μου στην Ημερίδα του Σ.Χ.Ο.Β., το 1994, στη Βέροια) και τέλος με το δημοσίευσμά μου, για την οικογένεια Βικέλα από τη Βέροια, στο περιοδικό της Θεσσαλονίκης *Μακεδονική ζωή*, τεύχη 347 και 348, των μηνών Απριλίου και Μαΐου 1995. Το πρώτο δημοσιογραφικό κείμενό μου δημοσιεύτηκε το 1958, στην εβδομαδιαία εφημερίδα της Βεροίας *Ο Φρουρός της Ημαθίας* (φύλλο 141, της 15.12.1958, σ. 3).

Ακολούθησαν δεκάδες δημοσιεύματά μου, προκειμένου να υποστηρίξω με επιστολές (στον τοπικό, στον θεσσαλονικιώτικο και στον αθηναϊκό Τύπο) την καταγωγή του Ερμουπολίτη Δ. Βικέλα από τη Βέροια, κοιτίδα της πατρογονικής οικογένειάς του.

2. Ζητήματα γύρω από τον τόπο της γεννήσεως ή της καταγωγής των διάσημων ανθρώπων...

Α'. Πριν ασχοληθώ με την «αρχοντική οικογένεια των Βικέλα», για να αιτιολογήσω και το ομότιτλο αυτής της ανακοινώσεώς μου, είναι τελείως αναγκαίο να διερευνηθεί και από τη θέση αυτή το αρχαιότερο (που είναι

μέρος του «Ομηρικού προβλήματος») ερώτημα: ποιος τόπος είναι σπουδαιότερος και κρισιμότερος, προκειμένου να προσδιορίσουμε, να εντάξουμε και να κατατάξουμε, να «χρεώσουμε» ή να «χαρίσουμε» έναν αξιολόγο συνάνθρωπό μας, όταν δεν συμπίπτουν ο τόπος γεννήσεώς του και ο τόπος της καταγωγής του, της πατρογενιάς ή και τη μητρογενιάς του;

Το θέμα δεν άπτεται μονάχα του γνωστού τοπικισμού, αλλά απασχολεί σοβαρά και τους σχετικούς επιστημονικούς κλάδους της έρευνας.

Β'. Πράγματι, π.χ., στην περίπτωση μας, του Δ. Βικέλα, δεν είναι εύκολη η απάντηση, εκτός αν διαχωρίσουμε από την αρχή το δεδομένο, το αναμφισβήτητο, της γεννήσεώς του (το 1835) στην Ερμούπολη της Σύρου (ή της Σύρας, όπως, επίσης, ή και συνήθως, λεγόταν τότε), όπου βρέθηκε πριν λίγα χρόνια η οικογένεια και των γονιών-παλπούδων του, λόγω των επιπτώσεων της Επανάστασεως του 1821, μετακινήθισα (το 1822) από την Κωνσταντινούπολη, από τον τόπο της κατοικίας τους.

Και το πρόβλημα γεννάται –επαναλαμβάνω– όταν δεν συμπίπτουν οι δύο τόποι, όπως είναι αυτονόητο.

Γ'. Η οικογένεια των «Μπεκέλλα» καταγόταν από τη Βέροια της Μακεδονίας, όπου κατείχε τα πρωτεία, τουλάχιστον για τρεις (17ος-19ος) αιώνες (όπως θα προσπαθήσω να αποδείξω πιο κάτω), ενώ η οικογένεια της μητέρας του, των Μελά ή Μελάδων, καταγόταν από τα Ιωάννινα. Αυτές οι δύο πόλεις υπήρξαν οι κοιτίδες των προγόνων του Δ. Βικέλα.

Σε τέτοιες περιπτώσεις μία λύση είναι να συνεξετασθεί και ο ψυχικός δεσμός που είχε το πρόσωπο, του οποίου εξετάζεται ο βίος, τόσο με τον τόπο (τον διαφορετικό) της γεννήσεώς του, όσο και με τον τόπο της αμφίπλευρης καταγωγής του, κυρίως όταν η περίπτωσή του είναι δυσκολότατη ως προς την κατάταξη, εξαιτίας και του «πλάνητος βίου» του, όταν, δηλαδή; υπήρξε, όπως ο Δ. Βικέλας, κλασική περίπτωση «κοσμοπολίτη», Ευρωπαίου και Πανέλληνα. Γεννήθηκε, τυχαία, στην Ερμούπολη (που υπήρξε δημιούργημα των προσφύγων από πολλές περιοχές της σκλαβωμένης, ακόμα, Ελλάδας), όπου και έζησε μέχρι το 1839, διότι η οικογένειά του επέστρεψε ύστερα στην Κωνσταντινούπολη (όπου είχαν γεννηθεί, άλλωστε, οι γονείς του). Εκεί (στην Κωνσταντινούπολη) έζησε την τρυφερή ηλικία των 5-15 ετών, μέχρι το 1849, οπότε μετακινήθηκε στην Οδησό, για να επανέλθει (εκτός από τον πατέρα του Δ. Βικέλα) στη Σύρο, το 1850. Δύο χρόνια αργότερα, το 1852, σε ηλικία 17 ετών, οι θείοι του (Βασίλειος - Λέων Μελάς) τον προσλαμβάνουν ως υπάλληλο του εμπορικού γραφείου τους, στο Λονδίνο, όπου και εργάζεται-κατοικεί μέχρι το 1876, οπότε (σε ηλικία 41 ετών) εγκαθίσταται στην Αθήνα, στην οποία και έκτισε την πρώτη προσωπική του οικία. Εκεί κατοικεί 32 χρόνια (τα περισσότερα) της ζωής του και στην ελληνική πρωτεύουσα πέθανε, το 1908. Και βέβαια η κακή ψυχική κατάσταση της γυναίκας του και οι φιλολο-

γικές ανησυχίες του, τον οδηγούν συχνά και στο Παρίσι, γι' αυτό και ο Γ. Σουρής τον «περιέλαβε» στον «Ρωμικό» του, τον σοφό, που πηγαινοερχόταν στη γαλλική πρωτεύουσα.

Ας μη λησμονούμε, μάλιστα, ότι στην Αθήνα αφιερώθηκε ο Δ. Βικέλας στην προσπάθεια αναβιώσεως και της διεθνοποιήσεως των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 και πως η πόλη αυτή δέχτηκε τη συνεχή και κοινωφελή δραστηριότητά του στον πνευματικό και στον υλικό τομέα με πάμπολλα κτίσματα και δημιουργήματά του. Και, βέβαια, πρέπει να μην παραβλέψουμε και το γεγονός, ότι στο Ηράκλειο της Κρήτης υπάρχει μια πολύ πετυχημένη δημοτική βιβλιοθήκη, με εξαιρετικά σοβαρή εκδοτική κίνηση, που φέρει το όνομά του στην επιγραφή της, «Βικελαία», όπου έχει θησαυρισθεί και η προσωπική βιβλιοθήκη του, μετά τη δωρεά των 4.772 τίτλων της, ενώ το Αρχείο του (και με την αλληλογραφία), βρίσκεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Αθήνας, φυλασσόμενο σε 190 φακέλους.

Πώς, λοιπόν, να αποσιωπηθούν όλα αυτά τα δεδομένα και να αναφέρεται μονάχα ο τόπος γεννήσεώς του, όπου και έζησε, μάλιστα, τα λιγότερα χρόνια της ζωής του, σε σύγκριση με την Αθήνα, το Λονδίνο και την Κωνσταντινούπολη, πόλεις στις οποίες, κυρίως, έγραψε και έδρασε;

Δ'. Ας επανέλθουμε, όμως, στη θέληση του ίδιου, δηλαδή του Δ. Βικέλα, όπως τη διατύπωσε επανειλημμένως (κατά τους βιογράφους του και συγγενείς του, όπως υπήρξαν και οι Α. Ανδρεάδης, Δ. Μπαλάνος και ο Αλέξανδρος Αρ. Οικονόμου) και καταγράφεται και στο αυτοβιογραφικό βιβλίο του¹:

Έγεννήθην εις Έρμούπολιν την 15 Φεβρουαρίου 1835, εις την οικίαν του Έκ μητρός πάππου μου Γεωργίου Μελά, κειμένην επί της σήμερον πλατείας του Θεάτρου...

Ίδου υπό ποιούς ὁρους εἶδα τὸ φῶς εἰς τὴν Έρμούπολιν. Αἱ παιδικαὶ ἀναμνήσεις καὶ αἱ τοῦ μαθητικοῦ μου, ἐν μέρει, βίον καθιστοῦν ὅπωςδήποτε προσφιλεῖ δι' ἐμέ τὴν Σύραν, ἀλλὰ δὲν μὲ προσκολλᾷ εἰς τὴν ξηρὰν ἐκείνην νῆσον τὸ παρελθὸν τῆς οἰκογενείας μου, οὔτε μὲ συνέδεσεν ἡ μετέπειτα ζωὴ μου πρὸς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς μου. Ἐὰν οἱ γονεῖς μου ἔμεναν ἐκεῖ διαρκῶς, ἐὰν εἶχα πατρικὴν ἰδιοκτησίαν εἰς Σύραν, θὰ ἐγινόμην πράγματι Έρμουπολίτης. Δὲν ἔχω ρίζας ἐκεῖ. Οὔτε πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν συνδέομαι διὰ δεσμοῦ οἰουδήποτε, μολονότι ἐκεῖ ἐγεννήθηκαν ἀμφότεροι οἱ γονεῖς μου.

Ἄλλ' ὁ μὲν ἔκ μητρός πάππου μου ἐγεννήθη εἰς Ἰωάννινα, ὁ δὲ ἔκ πατρός εἰς Βέροιαν. Αἱ πόλεις ἐκεῖναι εἶναι αἱ ἀληθεῖς πατρίδες τῶν οἰκογενειῶν των. Ἡ ἐκεῖθεν ἐκρίζωσίς των καὶ ὁ πλάνης, ἐκ γενετῆς σχεδόν, βίος μου, μὴ ἀφήρεσαν πᾶσαν ἀνάπτυξιν τοπικοῦ πατριωτισμοῦ.

1. Δ. Βικέλας, *Η ζωή μου*, Αθήνα 1908, 1910 και Ἀπαντα, τόμ. Α', Αθήνα 1997, σσ. 5, 6 κ.ε.

‘Αλλ’ αισθάνομαι ότι, εάν ήτο δυνατόν και σήμεραν έτι να στήσω την σκηνήν μου εις Βέροιαν, εκεί ήθελα άνευρεί την πατριδα, καθόσον εκεί συγκεντρούνται αί οικογενειακαί μου παραδόσεις. Δέν λησιμονοϋμεν ότι εκείθεν καταγόμεθα. ‘Επί του τάφου του πατρός μου, εις τό νεκροταφείον των ‘Αθηνών, υπό τό όνομά του έχαραξαμεν τās λέξεις «έκ Βεροίας». ‘Ο άδελφός μου ένέγραψεν εις τό σχολείον τόν πρωτότοκόν του ως Μακεδόνα την καταγωγήν, και έγώ δέ μεταξύ των Μακεδόνων πάντοτε συγκαταλέγομαι...

‘Ότε παρητήσαμεν την Σύραν ό πατήρ μου επώλησε την οικίαν. Πολλάκις έκτοτε συνέλαβα την επιθυμίαν να την άνακτήσω. ‘Αλλά προς τί; ‘Η οικία εκείνη ήταν πρώτος των πολλών σταθμών, όπου έσκήνωσα κατά την διάρκειαν του βίου μου. ‘Ο κατάλογος θά ήτο μακρός, εάν επεχειρουν να άπαριθμήσω τās στέγας υπό τās όποιās ειργάσθην, όνειροπόλησα, έχάρην ή έθρήνησα. Ζηλεύω όμως πάντοτε τοις δυναμένους, καιτοι πλανώμενοι, να μεταφρουνται διά τής μνήμης και τής φαντασίας εις οικογενειακόν άσυλον, όπου οί πατέρες των απέθαναν πρό αυτών, όπου περιμένει και αυτούς ή κλίνη εις την όποιαν έκοιμήθησαν νέοι. ‘Αλλ’ ό επί των βράχων τής Σύρας οικίσκος δέν περιέχει παραδόσεις οικογενειακού παρελθόντος, ούτε είναι πλέον τά δωμάτια του ανάλογα προς τās έκτοτε αποκτηθείσας έξεις του βίου...

Αυτή, λοιπόν, ήταν η εκφρασμένη (γραπτώς, όπως και προφορικώς) βούληση του Δ. Βικέλα, τα συναισθήματα και ο δεσμός του προς τις περιοχές, προς τις πόλεις, όπου γεννήθηκε και έζησε ο ίδιος σε σχέση με τις κοιτίδες των προγόνων του. Η Βέροια, συνεπώς, ήταν ο τόπος με τον οποίο θεωρούταν περισσότερο συνδεδεμένος...

3. Γυρεύοντας τον πρώτο αρχηγέτη της πατρικής οικογένειας του Δ. Βικέλα...

Α’. Είναι ασαφείς οι πληροφορίες, τις οποίες συνέλεξε και κατέγραψε ο Δ. Βικέλας, αν και διακρινόταν για την επιμονή και υπομονή του, διότι υπήρξε λεπτολόγος και άκρως επιμελής κυνηγός της ακριβείας, της αλήθειας και της λεπτομέρειας, με κριτήριο και με επιδίωξη την πληρότητα. Δεν διασώζονταν (ούτε στην εποχή του) σημαντικά, γραπτά, μνημεία, ούτε για τους Μπεκέλλα, ή Μπεκέλα, ή Μπικέλλα, Μπικέλα, Μπικιέλλα ή Μπικιέλλα, όπως γραφόταν το επίθετο της οικογένειάς του, δεδομένου ότι η τελική μορφή της γραφής του, Βικέλας, οφειλόταν σε πρωτοβουλία του πατέρα του και του νεότερου θείου του, του Κωνσταντίνου, με τη μετατροπή του αρχικού-Μπ σε Β (όπως συνέβηκε, άλλωστε, και με άλλα επώνυμα, π.χ. Μπαρμπιτσιώτης και Μπενιζέλος, που κατέληξαν σε Βαρβιτσιώτης και Βενιζέλος, αντιστοίχως). Και τούτο –όπως γράφει ο Δ. Βικέλας– διότι: ‘Ο συνδυασμός των δύο τούτων συμφώνων εις την άρχήν λέξεως έθεωρήθη βάρβαρος και κατεδικάσθη υπό

τῆς τότε ἐπικρατοῦσης σχολαστικότητος. Εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ὁμως γλώσσας ὁ πατὴρ μου, τηρῶν τὴν προφορὰν του Μπ, ἔγραφε τὸ ἐπώνυμόν του μὲ τὸ λατινικὸν Β. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἀκολούθησα ἀνέκαθεν καὶ ἐγώ.

Β'. Καί, ἀμέσως, ὕστερα, συνεχίζει ὁ Δ. Βικέλας, ἀφοῦ ἔγραψε προηγουμένως γιὰ τὴν «παλαιὰ οἰκία» τῆς οἰκογένειας στὴ Βέροια καὶ γιὰ ὅλα τὰ «παρελθόντα μεγαλεῖα», εκφράζει δε τὴ λύπη του, διότι: ... τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομά μας ἐξέλιπεν εἰς τὴν κοιτίδα τοῦ γένους μας.

Γράφει, συγκεκριμένως, γιὰ τὰ προγονικά του, ἀπὸ τὴ μεριά του πατέρα του, ὁ Δ. Βικέλας, εἰσαγωγικά, τὰ ἐξῆς: Δὲν ἔχω περὶ τῆς οἰκογενείας μου εἰδήσεις ἀρκετὰς πρὸς διαγραφὴν γενεαλογικοῦ δένδρου. Ἀρχεῖα ἢ ἔγγραφα, καὶ ἂν ὑπῆρχαν τοιαῦτα, δὲν περιεσώθησαν κατὰ τὴν διασπορὰν τῆς Ἑπαναστάσεως. Στὸ τέλος δε τοῦ ἰδίου βιβλίου του (Παράρτημα Α'), προσέθεσε, σωστά, μετὰ τὴν (πρῶτη) ἐπίσκεψή του στὴ Βέροια, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1901, καὶ μία, ἄλλη, αἰτία γιὰ τὴν ἔλλειψη γραπτῶν, ἀρχεῶν ἢ λυτῶν ἐγγράφων: Δυστυχῶς, κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊάν (τοῦ 1864 νομίζω), ὅτε μέγα μέρος τῆς Βεροῖας ἀπετεφρώθη, ἐκάησαν καὶ τῆς Μητροπόλεως τὰ ἔγγραφα, ὥστε καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἐξακριβωσις τῶν διαφορῶν τῆς γενεᾶς τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἐξῆμνησεν ὁ ἱεροκλῆρξ Κορνήλιος.

Επανέρχομαι στὶς πρῶτες σελίδες τῆς αυτοβιογραφίας του Δ. Βικέλα, γιὰ νὰ γίνουν κατανοητὰ καὶ ὅσα ἔγραψε τούτος καὶ ἀντέγραψα εὐθύς πλοῦ ἐπάνω.

Ἴδου ὅσα περίπου γνωρίζω περὶ τῆς οἰκογενείας μου:

Μεταξὺ τῶν λόγων Ἰωάννα Κορνηλίου τοῦ Ζακυνθίου, δημοσιευθέντων τὸ 1788 εἰς δύο τόμους «ἐν Βενετίᾳ παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων», περιλαμβάνεται «λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν Χ(ατζῆ) Μανόλῃν Μπικέλλαν τὸν Βεροῖέα. Οὗτος ἦτο ὑποθῆτω τοῦ πατρὸς μου ὁ πάππος, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὄνομά του αὐτό, καθόσον τὰ ὀνόματα Μανουὴλ καὶ Δημήτριος ἦσαν τὰ διδόμενα ἀνέκαθεν εἰς τὴν οἰκογένειάν μας ἐκ πρωτοτόκου εἰς πρωτότοκον. Ὅμως, πρέπει νὰ παρατηρήσω, ὅτι τὰ κύρια ὀνόματα Δημήτριος (καὶ ὡς ἐπίθετο-ἐπώνυμο: Δημητρίου) καὶ τὸ Χατζῆς... ἦταν πολὺ συνηθισμένα καὶ στὴ Βέροια, ὅπως βλέπομε στους κώδικες τῆς Ορθόδοξης Κοινότητος τῆς Βεροῖας καὶ στὰ Αρχεῖα τοῦ τουρκικοῦ ἱεροδικείου τῆς, ἀφοῦ, π.χ., ἐν ἔγγραφῳ τοῦ 1748, οἱ περισσότεροι «αντιπρόσωποι», δημογέροντες (τῆς πόλεως καὶ τῶν χωριῶν) λέγονταν Χατζῆς... (οἱ πέντε στους ἐπτὰ, ἓνας δε, μάλιστα, Χατζημανόλης ἀλλὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ ὄχι τοῦ (σύγχρονου) τοῦ Δημητρίου. Ἄρα, δὲν εἶναι ἐφικτὸς ὁ ἐντοπισμὸς, ἐνὼ σὲ ἔγγραφο (τοῦ ἰδίου τουρκικοῦ ἱεροδικείου) τοῦ 1794 ἀναφέρονται «οἱ ὑποτελεῖς δημογέροντες Βεροῖας», δέκα στὸν ἀριθμὸ, μετὰξὺ δε τούτων μνημονεύεται καὶ ὁ «Χατζῆ Μανώλης», βέβαια ὄχι ὁ Μπικέλλας, ὁ ὁποῖος εἶχε προαποβιώσει.

Ὁ Δ. Βικέλας, στὸ σημεῖο τοῦτο, ἔκαμε λάθος, διότι –ὅπως μας διαφώ-

τισε ο ανεψιός και βιογράφος του Αλέξανδρος Αρ. Οικονόμου², ο παππούς του πατέρα του δεν ήταν ο πρωτότοκος γιος του Χατζή Μανόλη Μπικέλλα (δηλαδή προπάππος του ίδιου δεν ήταν τούτος) αλλά ο Κωνσταντίνος, πιθανόν γιος του πρώτου (όχι, βέβαια, ο πρωτότοκος και έτσι προέκυψε η σύγχυση του τρισέγγονου, αν και ήταν ακριβής η παρατήρησή του για τα πρωτοτόκια και τα ονόματα Μανουήλ-Δημήτριος, όπως συνέβαινε, άλλωστε, σ' όλες τις οικογένειες, π.χ., της συγγενικής των Ρακτιβάν-Ραχτιβάν, αλλά συμβαίνει και τώρα ακόμα, στον κανόνα τουλάχιστον).

Ο Δ. Βικέλας προσθέτει τα εξής για τον νεκρολόγο του προπάτορά του, αναδημοσιεύοντας και αποσπάσματα από το δημοσιευθέν (σωζόμενο δε και σε κώδικα του Αγίου Όρους, κατά την έρευνά του Σπ. Λάμπρου) κείμενο της νεκρολογίας:

Ὁ Ἰωάσαφ Κορνήλιος ἦτο ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ κατὰ προτίμησιν ρητῶ τῶν ἐπισήμων κηδεῶν, ἰδίως τῶν τὰ πρῶτα φερόντων μεταξὺ τῶν Φαναριωτῶν. Ὡς φαίνεται δὲ τὴν ρητορικὴν του δὲν ἐξήσκει εἰς μόνην τὴν βασιλεύουσαν. Τὸν ἐπικήδειον τοῦ προπάππου μου ἐξεφώνησεν εἰς Βέροιαν.

Γεννημένος, λέγει, ἀπὸ γονεῖς εἰς τοὺς ὁποίους ἄστραπτεν ἡ εὐγένεια, ἀναθρεμμένος μέσα εἰς ταύτην τὴν καλὴν ποίον καὶ πολὺν ποῖον Βέροιαν.

Ηθική υπόσταση του πομπώδους επιταφίου είναι η σύγκρισις της πρώην ευδαιμονίας του αποθανόντος προς την εκμηδένισιν του θανάτου και την ματαιότητα των επιγείων.

Ἦτο ὁ μακαρίτης μία εἰκὼν Ναβουχοδονόσορος... Ἐσυνέτρεξαν εἰς σύστασιν του... εὐγένεια, δόξα, τιμὴ, φήμη, πλοῦτη, κτήματα, τέκνα, γαμβροί, νύμφαι, δοῦλοι, δοῦλοι... Ἀλλὰ δὲν ἐκυριεύθη ἐπὶ τέλους ἀπὸ τὰς αὐρὰς τῆς εὐτυχίας τοῦ κόσμου τούτου, δὲν ἐστερέωσε τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας του εἰς πλοῦτη καὶ εἰς τεκνογονίας, οὐδὲ εἰς δόξας προσκαίρους καὶ τιμὰς ἀνθρωπίνας... Πτερεώνεται μὲ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος τὰς πτέρυγας, πετᾷ, φθάνει, πατεῖ τοὺς ἁγίους τόπους τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐτῆ ἀναγεννημένος ἐπέστρεψε πανευκρόσυνος εἰς τὴν ἐντὶμον φαινηλίαν του.

Στη συνέχεια, ο Δ. Βικέλας, γράφει ότι: *Ἡ φαινηλία του ἦτο, ὡς φαίνεται, πολυάριθμος. Εἰς τὸν ἐπίλογόν του ὁ ρητὴρ ἀποτείνεται πρὸς τὰ περικυκλόντα τὸ φέρετρον τέκνα τοῦ μακαρίτου εἰς δε τὴν ἀρχὴν, ἀναφέρων τὰ τέκνα μὲ τὰ ὁποῖα ἔσπευε τὴν κεφαλὴν του, προσθέτει ὅτι ἐφύτευσεν ὡς καλὸς γεωργὸς εἰς πολλὰ τῆς γῆς μέρη τὰς ρίζας του.*

Γ'. Νομίζω ότι δεν ἦσαν, μονάχα, οικονομικοί οἱ λόγοι της μεταναστεύσεως των γιων του Χατζημανόλη και του πρωτότοκου, του Δημητρίου, σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη, ὡς και στη Θεσσαλονίκη, στον Τύρναβο, στην Αθήνα κ.ά., ἀλλὰ και ἡ ἐκρυθμὴ κατάσταση, που επικρατοῦσε και στη Βέ-

2. Αλέξανδρος Αρ. Οικονόμου, Δημήτριος Μ. Βικέλας, Αθήνα 1953, σσ. 16-17.

ροια. Από το αρχείο του τουρκικού ιεροδικείου της Βέροιας-Νάουσας, πληροφορούμαστε για την ανωμαλία λόγω των εμφύλιων διαμαχών, Τούρκων αγάδων και Αλβανών ληστοσυμμοριτών (όπως το 1758, το 1759, το 1777 και το 1782), καθώς γράφει και ο επίσκοπος Θεόφιλος της Καμπανίας για «τα βουνίσια» χωριά της Βέροιας και της Κοζάνης, τα αποκλεισμένα, με γράμμα του το 1789. Εξάλλου, γνωρίζουμε ήδη (από το 1959, όταν δημοσιεύθηκε η διατριβή για την υφηγεσία του Εμμ. Πρωτοψάλτη), ότι στα «Ορλωφικά» μετέσχαν, στην περίοδο 1787-1792, ραγιάδες και της Βέροιας, γι' αυτό και επακολούθησαν διώξεις, αν και οι σχετικές ενέργειες (συναθροίσεις μητροπολιτών, προκρίτων, οπλαρχηγών) έμεινε στο στάδιο της προετοιμασίας, όπως αποδεικνύεται από τη σχετική αλληλογραφία. Τότε, λοιπόν, μεγάλος αριθμός και Βεροιωτών μετανάστευσε στη Θεσσαλονίκη, στην Κωνσταντινούπολη και σε ευρωπαϊκές περιοχές.

Η φροντίδα του Δ. Βικέλα κατόπιν στρέφεται προς αναζήτηση των «ριζών» του προγόνου του, η συλλογή δε των σχετικών πληροφοριών, των ερευνών του, στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, ήταν πλούσια, όχι, όμως, πάντοτε, και η αλήθειά τους και κυρίως ως προς την ακρίβεια των συγγενικών κλάδων του δένδρου των απογόνων (γιων, εγγόνων κ.λπ.) του πρώτου γνωστού του Μικέλλα.

Αμφιταλαντεύεται συχνά για τις κατ' ιδίαν συγγένειες των κλάδων, όπως, π.χ., γράφοντας (στο *Παράρτημα Α'*) ύστερα, ότι: *Έγγονος δέ ἐξ ἄλλου υἱοῦ θὰ ἦτο ἴσως καὶ ὁ πάππος του πατρός μου*, συνδέοντας και διαχωρίζοντας τούτον από τον κλάδο του Βικέλα, που φιλοξένησε τον Γάλλο Πρόξενο Κουζινερί (για τον οποίο θα σημειώσω μερικές πληροφορίες, αφού, προηγουμένως, προσθέσω όσα εντόπισα για τον Χατζή Μανόλη Βικέλα, το 1995). Για να γίνουν αντιληπτές οι αμφιβολίες και η παλινδρόμηση του Δ. Βικέλα, επισημαίνω και αντιγράφω, όσα έγραψε (στο *Παράρτημα Α'*), το 1907, ανατρέποντας ή αμφισημοδρομώντας, σε σχέση με εκείνα που προσημείωσε, μάλλον, το 1898, στην αρχή, ως προς τον γεννήτορα της οικογένειάς του: *Έλλείπει μαρτυριῶν ὡς πρὸς τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του* (δηλαδή του Χ' Μανόλη, προσθέτω, διευκρινίζοντας) *δὲν δύναμαι νὰ ἀποφανθῶ ἂν ἦτο υἱὸς ἢ ἑγγονος ἢ δισέγγονός του ὁ πάππος μου Δημήτριος*, όπως σημείωσα και πιο πάνω.

Δ'. Ο φιλόλογος, συνταξιούχος λυκειάρχης και συγγραφέας, δόκιμος δε ερευνητής των μνημείων της Βέροιας, Θωμάς Γαβριηλίδης, ανακάλυψε στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, του «Τρανού» της Βέροιας (που βρίσκεται δυτικά, απέναντι σχεδόν, της εκτάσεως όπου υψωνόταν μέχρι πριν μισόν αιώνα, από το 1773 το αργότερο, αν όχι και νωρίτερα, στον ίδιο δρόμο, «το Μπικελάδικο σπίτι», που στα τελευταία του λεγόταν «του Κανάκη») δύο εικόνες του 1740, στο ξυλόγλυπτο τέμπλο.

Στη μία³ γράφεται: *Διά χειρός ταπεινοῦ Χρυσάφη τοῦ ἐκ Μυτιλήνης καὶ διὰ συνδρομῆς τοῦ ἐντιμοτάτου ἄρχοντος κυρίου Κυρ Χατζημανουήλ τοῦ Δημητρίου.*

Στην άλλη γράφεται: *Ἀνιστορήθη αὕτη ἡ εἰκὼν τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου συνδρομῇ καὶ ἐξόδῳ τοῦ τιμιωτάτου ἄρχοντος κυροῦ Χατζῆ Μανουήλ, Ἀγούστου ΙΘ΄, αΨΜ, δηλαδή το 1740.*

Με δημοσίευσά μου στην εφημερίδα της Βέροιας-Ημαθίας *Ημερήσια* (φύλλο της 31.1.1995), επισήμανα ότι Δημήτριος λεγόταν και ο πρώτος, νέος, γνωστός πια αρχηγέτης της Βεροιώτικης οικογένειας των Βικέλα και το ίδιο κατέγραψα και σε υστερόγραφο προσθήκη (2.2.1995) στην τελευταία (43) σελίδα της ομιλίας μου, που δημοσιεύθηκε στην έκδοση του Σ.Χ.Ο. Βεροίας (3η μελέτη μου για τους Βικέλα).

Μνημονεύω, ότι τη δεύτερη (μονάχα) εικόνα δημοσίευσε και ο βυζαντινολόγος Θανάσης Παπαζώτος στη διδακτορική διατριβή του⁴.

Ο Θ. Γαβριηλίδης δημοσιεύει και χρονολόγητη επιγραφή από αργοφύριο, που υπήρχε στην ίδια εκκλησία⁵, στην οποία αναφέρεται και ο Μανουήλ Κριτοπουλόπουλος. Συσχετίζει δε τούτον με την (υποτιθέμενη) συγγενική της οικογένεια του Χατζημανόλη (Μπεκέλα-Βικέλα). Αν ο συνδυασμός του αυτός ανταποκρίνεται πραγματικά στην αλήθεια, τότε πρέπει να επισημανθεί η συγγένεια, που υπήρχε και μεταξύ των οικογενειών των Κριτόπουλων και των Κωττουναίων, των Κουνάλη, των Πεοδιάρη και (των Μπεκέλα-Βικέλα) με την οικογένεια των Ραχτιβάν-Ρακτιβάν⁶.

Συνεπώς, πληροφορηθήκαμε (επιβεβαιώνοντας την υπόθεση του Δ. Βικέλα, για τη χρήση των ονομάτων Μανουήλ ή Εμμανουήλ ή Μανόλης και Δημήτριος στην οικογένειά του, στα πρωτότοκα παιδιά της) ότι υπήρξε ακόμα ένας Δημήτριος Μπικέλλας, ο πατέρας του Χατζή Μανόλη.

Ότι έτσι λεγόταν (Δημήτριος, δηλαδή) ο πατέρας του περιβόητου αρχηγέτη Χατζή Μανόλη, δεν έχω καμία αμφιβολία, διότι:

α) Ο πατέρας του δικού μας Δ. Βικέλα Μανουήλ αναγράφεται, στο προικοσύμφωνο, το οποίο υπέγραψαν στη «Σύρα» τα πεθερικά του Γεώργιος και Ελένη Μελά, τη 19.4.1834, ως Μανουήλ Δημητρίου, παραλειφθέντος του γνωστού μας επώνυμου-επίθετου, Βικέλα⁷, το ίδιο δε γράφεται και σε δημο-

3. Θωμάς Γαβριηλίδης, *Προσκύνημα στα ιερά της θεοσώστου πόλεως Βεροίας*, Βέροια 1996, σ. 177. Το βιβλίο αυτό αποτελεί την τελική γραφή προηγούμενων δημοσιευμάτων του στον τοπικό Τύπο, το 1993 και ύστερα.

4. Θανάσης Παπαζώτος, *Η Βέροια και οι ναοί της (11ος-18ος αι.)*, Αθήνα 1994, α/α 134, σσ. 154-155.

5. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σσ. 179-182.

6. Γ. Χ. Χιονίδης, *Ιστορία της Βέροιας*, τόμ. 2ος, *Βυζαντινοί χρόνοι*, Θεσσαλονίκη 1970, σσ. 125-127, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

7. Οικονόμου, *ό.π.*, σσ. 28-29.

σειυμένη αίτηση του ίδιου προς τον Ειρηνοδίκη της Ερμουπόλεως της 27.11.1834, όπου υπογράφει ως Μανουήλ Δημητρίου, γράφει δε έτσι και στο κύριο σώμα της το ίδιο ονοματεπώνυμο⁸. Ο Αλέξ. Οικονόμου⁹ συμπεραίνει: *Ίσως άλλωστε να εθεωρείτο τότε (το Μπικέλας-Βικέλας) απλώς ως προσωπώνυμον οικογενειακόν*. Δηλαδή ως επίθετο του χρησιμοποιήθηκε το «Δημητρίου» και ύστερα προστέθηκε, ευτυχώς, η διευκρινιστική προσθήκη «Βικέλας».

β) Εξάλλου, είναι γνωστό ότι το περίφημο «Μπικελάδικο» σπίτι, αρχοντικό, των Μπεκέλλα-Μπικέλλα βρισκόταν –όπως προσημειώθηκε ήδη– στη σημερινή οδό Αγίου Δημητρίου 3, απέναντι από τον Άγιο Δημήτριο, «τον Τρανό» (και δεν αποκλείεται, μάλιστα, να επελέγη για τούτο ο Άγιος Δημήτριος, ως ο προστάτης Άγιος της πρώτης, σπουδαιότερης οικογένειας της Βέροιας) και

γ) ήταν συνήθεια και στην οικογένεια των Μπεκέλλα η αλληλοδιαδοχή των ονομάτων Δημήτριος και Εμμανουήλ, στους πρωτότοκους.

Ε'. Ο μελετητής των μνημείων της Βέροιας Θ. Γαβριηλίδης¹⁰ δημοσίευσε επιγραφές του μητροπολιτικού ναού Αποστόλων Πέτρου και Παύλου της Βέροιας και διάβασε πάνω από την αριστερή βόρεια μικρή πύλη, στην τοιχογραφία του Ευαγγελισμού: *Δέσις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μανουήλ Λογοθέτου*. Επίσης, στην πρώτη ελεγεία της ίδιας εκκλησίας, διάβασε τα εξής: *...ὦν προῦχος ἔη Μανουήλ ἔρδει νῦν γε, / φρονήσει ἡδὲ παραπιδεσι φέρετος...* (στ. 14-15), που το απέδωσε στη νεοελληνική: *...κι ο προύχοντας ο Μανουήλ στα έργα βέβαια τώρα, / στη φρόνηση και στην καρδιάν ο πιό πρώτος απ' όλους...*

Η ημερομηνία που φέρει η ελεγεία είναι της 10ης Οκτωβρίου του 1728. Τα ίδια κείμενα δημοσίευσε και ο Θ. Παπαζώτος¹¹.

Έγραφα και δημοσίευσα δύο σχετικά σημειώματά μου, στην ίδια εφημερίδα (*Ημερησία*, φ. της 15ης και 27.4.1995), για το επίθετο του «Λογοθέτου Μανουήλ» της νέας Μητροπόλεως της Βέροιας (το 1728), της οικογένειας Μπικέλλα-Βικέλα ή Ρακτιβάν και για τους άλλους Βεροιώτες, πιθανούς, οφφικιούχους, αξιωματούχους του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Θεώρησα πολύ πιθανό ο ίδιος (Μανουήλ Λογοθέτης) να είναι ένα και το αυτό πρόσωπο με τον περίφημο Χατζημανόλη Μπεκέλλα της γνωστής μας νεκρολογίας και τούτο διότι η οικογένειά του είχε σχέσεις και με την ενορία της Μητροπόλεως (άλλωστε δε, ίσως, υπαγόταν, τότε, η συνοικία και ο ναός του Αγίου Δημη-

8. Δημήτριος Βαρθαλίτης, «Δημήτριος Βικέλας ο Συριανός. Άγνωστα στοιχεία απ' τη ζωή του στη Σύρα», *Συριανά* 4 (1984) 19-28 και συγκεκριμένως στις σσ. 23 και 27.

9. Οικονόμου, *ό.π.*, σ. 15.

10. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ.σ 268., 269-270..

11. Παπαζώτος, *ό.π.*, α/α 118, σσ. 147-148, όπου αναφορά και σχετικής βιβλιογραφίας και α/α 130, σ. 150, αντιστοίχως.

τρίου, στην ενορία τούτη). Πράγματι, στο χειρόγραφο «Τεύτερη» (= τεφτέρει), όπου καταχωρούνταν η κατανομή του κεφαλαικού φόρου, βρήκα¹², μεταξύ των προυχόντων, δημογερόντων, το 1846, της ενορίας Μητροπόλεως, να μνημονεύεται (ανορθόγραφα) και: *ὁ λογιότατος σιόρ, μητάκος μπη κέλας...* (Μπηκέλας). Το κύριο όνομα Μητάκος (υποκοριστικό του Δημήτριος) μας είναι γνωστό και από αλλού, διότι γνωρίζουμε (το 1803) έναν γιο του Εμμανουήλ Δ. Μπεκέλλα, εγγονό του αρχηγέτη του Χατζημανόλη.

Αν η υπόθεσή μου τούτη είναι σωστή (διότι γνωρίζουμε, ότι και ο Μανουήλ Ρακτιβάν, της συγγενικής, των Μπεκέλλα, οικογένειας, ήταν το 1808 «Λογοθέτης», επίσης), τότε μπορούμε να συμπεράνουμε, πως ο Μανουήλ Μπεκέλας υπονοείται, τόσο στη δέηση, όσο και στην πρώτη ελεγεία, το δε 1728, απλά, δεν είχε μεταβεί, ακόμα, στους Άγιους Τόπους και γι' αυτό δεν προτάχθηκε το Χατζής του επώνυμου του (όπως έγινε αργότερα, το 1740, στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου του «Τρανού», όπως και στη νεκρολογία).

Οι εκφράσεις *προύχος* (προύχοντας) και *φέρερος* (που είναι ασυνήθιστη και ανώμαλη γραφή, συγκριτικός βαθμός, που ο υπερθετικός είναι ο *φέρτατος* και σημαίνει τον γενναιότερον, τον καλύτερον, τον ανώτερον, συνδυαζόμενες με το «αγαθός» και «φερτός») είναι ενδεικτικές, αν όχι και αποδεικτικές, των χαρακτηριστικών ιδιοτήτων του γνωστού μας Χατζημανόλη Μπεκέλλα της νεκρολογίας και επιβεβαιώνονται και εδώ, αν πρόκειται πράγματι για ένα και το αυτό πρόσωπο. (Άλλωστε, η λέξη Βεκίλης εσήμαινε τον άρχοντα, τον εκλεγμένο αντιπρόσωπο).

Κλείνοντας, λοιπόν, τα αφορώντα στον πράγματι πρώτον γνωστόν αρχηγέτη της οικογένειας, πρέπει να επισημάνουμε πάλι, ότι πατέρας του ήταν ο Δημήτριος, γι' αυτό και το κύριο όνομα του νέου (αληθινά πρώτου γνωστού πλέον αρχηγέτη) αναφερόταν και μετά έναν αιώνα ως επώνυμο, το Δημητρίου, στην περίπτωση, πάντως, του πατέρα του Δ. Βικέλα, δύο φορές τουλάχιστον, όπως είδαμε.

Η έρευνα ολόκληρου του Αρχαιοφυλακείου του Οικουμενικού Πατριαρχείου (17ος-20ός αιώνες) στην Κωνσταντινούπολη (το 1997) δεν μου επεφύλαξε ευχάριστες εκπλήξεις, διότι εντόπισα απλώς αλληλογραφία του Δ. Βικέλα με τον Οικουμενικόν Πατριάρχη (στην πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα) για τις εκδηλώσεις όπου πρωτοστατούσε, όπως και για την επίσημη έκδοση της Αγίας Γραφής σε χίλια αντίτυπα. Ως προς την άλλη σπουδαία βεβαιωτική οικογένεια και της Κωνσταντινουπόλεως (στην ίδια εποχή), των Ρακτιβάν-Ρακτιβάν, γίνεται μνεία για τον Εμμανουήλ, ο οποίος εκλέχτηκε σε συλλο-

12. Γ. Χ. Χιονίδης, *Ιστορία της Βεροίας*, τόμ. 1ος, Βέροια 1960, Αρχαίοι Χρόνοι, σ. 41, περίπτωση Β, α, αντιπαραβάλε και την πρώτη μελέτη μου, για την οικογένεια Βικέλα, στη σ. 214, σημ. 5.

γικό όργανο του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Τέλος, ας σημειωθεί ότι για την ετυμολογία του (προσωνόμιου μάλλον) Μπεκέλλας-Μπικέλλας κ.λπ. - Βικέλας, έχουν διατυπωθεί πολλές εκδοχές¹³. Ασχολούμαι, τελικώς, στη μεθεπόμενη (πέμπτη) ενότητα, μονάχα, όμως, ως προς τη –δήθεν– βλάχικη ετυμολογία-προέλευσή του.

4. Άλλοι, αξιόλογοι, Μπεκέλλες ή Μπικέλλες κ.λπ., που έζησαν στη Βέροια

Α'. Προαναφέρθηκε ήδη, ότι ο Γάλλος Πρόξενος στη Θεσσαλονίκη, για μία τριακονταετία (1763-1793), Μ. Ε. Cousinéry¹⁴, στο βιβλίο του γράφει για την επίσκεψή του στη Βέροια: ...*ἐφιλοξενήθην λίαν φιλοφρόνως ὑπὸ τοῦ Βικέλα*, αλλά δεν αναφέρει το κύριο όνομά του και συνεχίζει, σημειώνοντας ότι ήταν τούτος λόγιος και γνώριζε καλώς την αρχαία ελληνική γλώσσα, ήταν πλούσιος και διατελούσε στην προστασία της Αγγλίας (θυμίζω ότι, ο προαναφερθείς Μητάκος, στο «Τεύτερη» της Κοινότητας της Βέροιας αναφέρεται ως «σιόρ», δηλαδή «σιέρ»-«σερ», υπονοώντας την αγγλική προστασία, που εκτεινόταν –όπως φαίνεται– σ' όλα τα μέλη της οικογένειας). Ο Δ. Βικέλας, αποδίδοντας το νόημα του κειμένου του Κουζινερί, καταγράφει ότι: *Ὡς ἐκ τῶν ὑποθέσεών του ἤρχετο συχνά εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου ἐπὶ τέλους, λέγει, ἀπέθανεν πτωχός. Τὰ δὲ τέκνα του, διὰ νὰ σώσουν τὰ λείψανα τῆς περιουσίας, ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Γερμανίαν.*

Και συνεχίζει, ο Δ. Βικέλας, συμπεραίνοντας: *Ὡστε ὁ φιλοξενήσας τὸν πρόξενον θὰ ἦτο εἷς ἐκ τῶν υἱῶν, οἱ δὲ μεταναστεύσαντες ἦσαν ἔγγονοι τοῦ Ναβονχοδονόσορος ἐκείνου. Ἐγγονος δὲ ἐξ ἄλλου υἱοῦ θὰ ἦτο ἴσως καὶ ὁ πάππος τοῦ πατρός μου. Ἄλλως οἱ ἄνθρωποι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐνυμφεύοντο νέοι.* Ο Cousinéry δεν ορίζει πότε επεσκέφθη τη Βέροια, ἀλλ' αφού ομιλεῖ περὶ της μακρᾶς γνωριμίας του με τον Βικέλα, πιθανότερον εἶναι ότι μετέβη εκεί κατὰ τας αρχάς μάλλον της τριακονταετοῦς του διαμονῆς εἰς την Μακεδονίαν, δηλαδή περὶ τα 1763.

Αναφέρει προς τούτοις (σ. 71) ότι ἔλαβε παρὰ του Βικέλα ακριβεῖς τοπογραφικὰς και αρχαιολογικὰς πληροφορίες περὶ της τοποθεσίας της αρχαίας Πέλλας.

Ας συμπληρωθεῖ ότι ο Κουζινερί ἔγραψε, επίσης, ότι η Βέροια εἶχε 18-20 χιλιάδες κατοίκους, Τούρκους και Ἑλλήνες, και ότι ἦταν γνωστή (ὅπως σημείωσε και ο Δ. Βικέλας και ἄλλοι περιηγητές και γεωγράφοι) για την παραγωγή ειδῶν για το λουτρό, με τα ποῖα προμήθευε ὅλες τις αγορές της οθω-

13. Βλ. στη δεύτερη μελέτη μου, στίς σσ. 10-11 του ανάτυπου, πρβλ. δε και Οικονόμου, ὁ.π., σσ. 15-16.

14. Μ. Ε. Cousinéry, *Voyage dans la Macédoine*, τόμ. Ι, Paris 1831, σ. 68 κ.ε.: βλ. τη μετάφραση του Δ. Βικέλα, ὁ.π., *Παράρτημα Α'*, σ. 246.

μανικής αυτοκρατορίας. Όλα τα είδη τούτα γίνονται από κλωστή καννάβεως και όχι βαμβακιού. Η κάνναβη κλώθεται στην πόλη και στην περιοχή της Βέροιας, στη δε σχετική εργασία απασχολείται μεγάλος αριθμός εργαζόμενων, Τούρκων και Ελλήνων. Τα νερά, που τρέχουν και εντός της πόλεως (γεγονός που τόνισε και ο νεκρολογήσας τον Χατζημανόλη) στη συνέχεια διασκορπίζονται στην πεδιάδα και έτσι διευκολύνεται η καλλιέργεια της καννάβεως. Άξιοι σημειώσεως είναι ακόμα οι μύλοι της Βέροιας. Αντιπαράβαλε την προηγούμενη αναφορά τούτων, το 1668, από τον Τούρκον, ευφάνταστον όμως, περιηγητή Εβλιγιά Τσελεμπή, ο οποίος, μάλιστα, αναβιβάζει αυτούς στον αριθμό των τριακοσίων¹⁵.

Β. «Το Μπικελάδικο σπίτι»

Ο Cousinéry γράφει ότι φιλοξενήθηκε για τρεις ημέρες από τον Βικέλα, προφανώς στο «Μπικελάδικο σπίτι», το οποίο περιγράφει ο Δ. Βικέλας¹⁶ μετά την επί τόπου επίσκεψή του, τον Σεπτέμβριο του 1901, επαναλαμβάνω (πρβλ. και όσα έγραψε στις σελίδες 6-7, του Α' μέρους της αυτοβιογραφίας του), μνημονεύει δε ότι εντόπισε επιγραφή, από τη διακόσμηση, του έτους 1773.

Λεπτομερή περιγραφή του αρχοντικού (διώροφου, υπερυψωμένου) κάμνει και ο βιογράφος-ανεμικός του Δ. Βικέλα Αλέξ. Οικονόμου¹⁷, συγκρίνει δε τούτο με το οικοδόμημα του θείου του στην Αθήνα, μετά από επιτόπια επίσκεψή του, το 1940. Η δίφυλλη δρύινη εξώπορτα, με τα 1950 πλατυκέφαλα μεγάλα, σφυρηλατημένα, σιδερένια καρφιά, εξασφάλιζε μία, κάποια, ασφάλεια στους ένοικους. Ήταν εντυπωσιακή, γι' αυτό και φωτογραφία της δημοσιεύτηκε από πολλούς.

Ο Αλέξανδρος Ν. Λέτσας¹⁸ γράφει ότι, όπως διαπίστωσε επιτοπίως, δεν υπήρχε το Μπικελάδικο σπίτι, το 1951: *Μεταβάς πρό ημερῶν και προσθέτει για το τέλος του: ...χρησίμευσαν κατ' ἐπανάληψιν διὰ στέγασιν προσφύγων και πυροπαθῶν Μακεδόνων, βαθμηδὸν κατεστράφη καὶ σήμερον μόνον οἰκόπεδον παρέμεινεν.*

15. Βασίλης Δημητριάδης, *Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1973, σ. 257.

16. Δ. Βικέλας, *ό.π.*, Παράρτημα Α', σ. 245.

17. Οικονόμου, *ό.π.*, σσ. 13-15, 232-233.

18. Αλέξ. Ν. Λέτσας, *Δημήτριος Βικέλας*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1951, στο τέλος της πρώτης υποσημείωσης, στη σ. 68. Πρβλ. Αν. Εμμ. Χριστοδούλου, *Ιστορία της Βέροιας*, Βέροια 1960, σ. 69: ...'Αντί τούτου ἐλήφθη ἀπόφασις τοῦ ἀποχαρκτηρισμοῦ ὡς ἱστορικοῦ μνημείου τῆς οἰκίας Βικέλλα ἐν Βεροίᾳ, λόγῳ τῆς ἐρειπώδους καταστάσεως καὶ τοῦ δαπανηροῦ τῆς ἐπισκεψῆς τῆς ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου και συμπληρώνει: Διότι τὸ σπίτι τοῦ Βικέλλα, ἐγκαταλειφθὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἐνοίκων του κατέρρευσε ἐν εἰς σωρὸν ἐρειπίων, τὸν παρελθόντα Δεκέμβριον 1959, και ὅτι πωλήθηκαν τα υλικά και ἡ ἐνδοξη ἱστορία του αρχοντικού, 4.500 δραχμές.

Όμως, η τοποθετηθείσα (στο νέο οίκημα, το 1982, από την Ελληνική Περιογητική Λέσχη, Τμήμα Βεροίας) επιγραφή σε μαρμαρίνη πλάκα γράφει ότι σωζόταν το «Μπιικιλάδικο σπίτι» μέχρι το 1963¹⁹.

Γ'. Η γνώμη μου είναι ότι ο Βικέλας, στον οποίο αναφέρεται ο Κουζινερί, ήταν ο πρωτότοκος γιος του Χατζημανόλη, ο Δημήτριος, για τον οποίο έχουμε πλέον νέες πληροφορίες, άγνωστες στον Δ. Βικέλα, εκτός από όσα τον πληροφορήσε ο Σπυρ. Λάμπρος, με την από 29.12.1898 επιστολή του²⁰, για την ύπαρξη του υπ' αριθμό 746 κώδικα στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονος («Ρωσικόν») του Αγίου Όρους. Ο κώδικας είναι γραμμένος το 1757: *διὰ χειρὸς Δημητρίου Χατζῆ Μανουήλ Βεροιαίου οἰκτροῦ δοῦλου τοῦ Θεοῦ*, όπου και σημείωμα του γιου του Εμμανουήλ, του 1835. Ο Δ. Βικέλας έγραψε ότι κατά την επίσκεψή του στη Βέροια (το 1901, επαναλαμβάνω, οπότε η αδελφότητα της Βέροιας «Μέλισσα» τον ανακήρυξε επίτιμον πρόεδρό της, διότι «εἴλκε» την καταγωγή του από την πόλη) διάβασε στο «Μπιικελάδικο σπίτι» επιγραφή του 1773, θεωρεί δε ότι η επίσκεψη του Κουζινερί πρέπει να έγινε το 1763. Προφανώς δεν ζούσε πλέον ο αρχηγέτης, πατέρας του Δημητρίου, διότι θα τον ανέφερε, μάλλον, ο Γάλλος πρόξενος, αφού θα ήταν ο, τυπικώς, φιλοξενήσας τούτον, ως αρχηγός της οικογένειας. Ο Κ. Σάθας²¹ τοποθετεί τον θάνατο του Χατζημανόλη στο έτος 1762, ενώ ο Αλ. Οικονόμου «περί το 1780». Έχω τη γνώμη, ότι η αλήθεια βρίσκεται κάπου στο μέσο, δηλαδή θα πρέπει να συνέβη μεταξύ του 1762 και (προ) του 1773, δηλαδή η ανακάλυψη έγινε, το αργότερο, το έτος 1773, όταν αρχηγός της οικογένειας έγινε ο πρωτότοκος γιος του Δημήτριος, αδελφός του προπάππου του Δ. Βικέλα Κωνσταντίνου και θείος του παππού του, Δημητρίου Κ. Μπιελλά.

Γνωρίζομε, ότι ο Δημήτριος Χατζημανουήλ (Χατζημανόλης) εκ Βεροίας, φέρεται ως γραφέας προηγουμένως και άλλων, δύο τουλάχιστον, κωδίκων, του 1732 και του 1751, σύμφωνα με δημοσίευμα των Λίνου Πολίτη - Μαρίας Πολίτη²², περιληπτική αναφορά όλων των Ημαθιωτών γραφείων χειρογράφων, μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα, του φιλόλογου-ερευνητή Γιώργου Μύα-

19. Βλ. τη δεύτερη μελέτη μου, σ. 13 του ανάπτυπου και τη σχετική επιγραφή στη σ. 14, την οποία δημοσίευσε και ο Πέτρος Ν. Λινάρδος, στη σ. 228 της προαναφερθείσας μονογραφίας του, με περιεκτική λεζάντα, όπως και την πρώτη εργασία μου, σσ. 216-217, όπου και αναφορά σχετικής βιβλιογραφίας, στην οποία πρέπει να προστεθεί και το βιβλίο του Νικόλαου Μουτσόπουλου, *Λαϊκή Ἀρχιτεκτονική τῆς Βεροίας*, Ἀθήνα 1967, που επανακυκλοφόρησε τελευταία, ιδίως στις σσ. 22 και 74 και εικ. 114, 2, όπως και την ομιλία μου στην έκδοση του Σ.Χ.Ο.Β., 1986, σσ. 40-41, όπου και διευκρινιστικές επισημάνσεις μου.

20. Οικονόμου, *ό.π.*, σσ. 16-17 σημ. 2.

21. Κ. Σάθας, *Νεοελληνική Φιλολογία*, Αθήνα 1867, σ. 528.

22. Λίνος Πολίτης - Μαρία Πολίτη, «Βιβλιογράφοι 17ου-18ου αιώνας: Συνοπτική καταγραφή», *Δελτίο Ιστορικού και Παλαιογραφικού Αρχείου του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τράπεζας*, τ. 6, 1988-1992, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1994, σσ. 313-645, και συγκεκριμένα στη σ. 420.

ρη, στην εφημ. *Ημερήσια* της Ημαθίας, φ. 22.6.1995, σ. 3. Ο ίδιος ακάματος συγγραφέας είναι πνευματικός ευεργέτης της Ημαθίας, διότι έγραψε δεκάδα παρόμοιων μελετών, που δημοσίευσε σε περιοδικές εκδόσεις, όπως και για τους Ημαθιώτες συνδρομητές, κ.τλ. βιβλίων, καθώς και για ανθρώπους των γραμμάτων, διδασκάλους-συγγραφείς της Βέροιας-Νάουσας, κυρίως με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας άμεσων και έμμεσων πηγών της νεότερης ειδικής βιβλιογραφίας (στο περιοδικό *Ερασιστής* κ.ά.), όπου διακρίθηκαν, «κατ' ευτυχή συγκυρίαν», οι έχοντες και βερωιώτικη καταγωγή Κ. Θ. Δημητράς (ανεμίδας, από αδελφή, του Κωνσταντίνου Δ. Ρακτιβάν) και Φίλιππος Ηλίου (έγγονος Βερωιώτισσας δασκάλας, το γένος Ζάννου, η οποία υπήρξε μητέρα του Ηλία Ηλίου, γνωστού πολιτικού και νομικού).

Δύο επιστολές του Δημητρίου Μπεκέλλα (όπως γράφει, πλέον, το επώνυμό του) στάλθηκαν, «από της Βερωσίας», την 26.3.1777 και τη 14.10.1784, στον μητροπολίτη της Θεσσαλονίκης, για την έκθεση παραπόνων του ως προς τον μητροπολίτη της Βέροιας²³.

Ήταν ήδη γνωστό, ότι ο επιστολογράφος υπήρξε μαθητής στη Σχολή της Κοζάνης, του Νικολάου Βαρκούση (το 1751-1754), επίσης δε γνωρίζουμε και για τις σχέσεις του με τον Βερωιώτη επίσκοπο Σεργίων και Κοζάνης Θεόφιλο (1795-1811), με τον οποίο ήταν συγγενής²⁴.

Γραφέας της δεύτερης επιστολής ήταν ο γιος του Ιωάννης, ο οποίος υπέγραψε ως «Μπεκελλίδης», ενώ σε χειρόγραφο του 1776 υπέγραψε ως Ιωάννης Δημητρίου Μπεκέλλας²⁵.

Ο έμπορος γιος του ήταν ο Εμμανουήλ (π.χ. το 1800) και είχε δύο γιους τουλάχιστον, τον Μητάκον (μάλλον Μητράκον) και τον Θωμά (1803).

Βέβαια, ο Δημήτριος Μ. Μπεκέλλας δεν ήταν ο παππούς του Δ. Βικέλα, όπως νόμιζα άλλοτε, αλλά αδελφός του προπάππου του Κωνσταντίνου και θείος του παππού του, αν και οι δύο ασχολούνταν (και συνεργαζόμενοι) με το εμπόριον των «χαβλιών», προσοψίων, ο ένας έχοντας τη βάση της εμπορικής επιχειρήσεως στη Βέροια και ο άλλος στην Κωνσταντινούπολη.

Δ'. Άλλος, αξιόλογος γόνος, πιθανόν γιος, επίσης, του Χατζημανόλη, ήταν ο Σταμάτιος (ο «Σταμέλλος» του Δ. Βικέλα) Μπεκελλίδης, ο οποίος συνέθεσε επίγραμμα προς τιμήν του επισκόπου Καμπανίας Θεοφίλου, με την ευκαιρία επισκέψεως τούτου στη Βέροια, το 1773 (επίγραμμα το οποίο δημοσιεύθηκε στο βιβλίο του ιεράρχη «Ταμείον Ορθοδοξίας»). Τούτο δεν είναι το

23. Μιχαήλ Αθ. Καλινδέρης, *Τα λυτά έγγραφα της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης*, Θεσσαλονίκη 1951, σσ. 28-33, πρβλ. και σσ. 19, 66, 72, 73

24. Γ. Χ. Χιονίδης, «Οι ιστορικές σχέσεις της Βέροιας με την περιοχή της Κοζάνης κυρίως στα χρόνια της Τουρκοκρατίας», *Η Κοζάνη και η περιοχή της, Πρακτικά Συνεδρίου, Κοζάνη 1993*, Κοζάνη 1997, σσ. 601-634, ιδίως σσ. 626-627.

25. Α. Πολίτης - Μ. Πολίτη, ό.π., σ. 474 και Γ. Μύαρης.

μόνο το οποίο γνωρίζουμε, καθόσον έγραψε τούτος άλλα δύο, τουλάχιστον, επιγράμματα, ένα για τον Βεροιαίο Αναστάσιο, ιατρό Πεοδικάκη²⁶. Εξάλλου, εντόπισα και τρίτο επίγραμμα, δημοσιευμένο και αφιερωμένο στον γνωστό Κοζανίτη λόγιο Γεώργιο Σακελλαρίου (ο Θωμάς Γαβριηλίδης αποδίδει τη γραφή Μπεκελλίδης σε μίμηση και από αυτόν της καταλήξεως του επώνυμου του αρχαίου επιγραμματοποιού Σιμωνίδη). Τέλος, νομίζω, ότι από το Μπεκελλίδης πρέπει να προέκυψε η γραφή Βικελλίδης.

Συνεπώς, αν γνώριζε τούτο, ο Δ. Βικέλας, ίσως δεν θα τον σάρκαζαν, κάπως, στην οικογένειά του και δεν θα αυτοσαρκαζόταν και ο ίδιος, συνδέοντας την έφεση, που είχε ως ποιητής, με τον συγγενή του (ό.π., σσ. 9-10).

Πρέπει να σημειωθεί ότι η οικογένεια των Βικέλα (Μπεκέλλα) συνδεόταν (κυρίως, ο πρόγονος Δημήτριος) και με τον Θεόφιλο Καμπανιάς, όπως απέδειξα με ανακοίνωσή μου σέ ειδική Ημερίδα, που οργανώθηκε στην Αλεξάνδρεια της Ημαθίας, για τον Θεόφιλο, πριν 7 χρόνια.

Ε'. Ο Δ. Βικέλας –όπως προσημειώθηκε ήδη– αναφέρεται λεπτομερώς σ' όλους του κλάδους της αρχικής οικογένειας του Χατζημανόλη (που άρχισε να διασκορπίζεται κι όλας όσο ζούσε ακόμα ο αρχηγέτης, καθώς τόνισε ο νεκρολογήσας τον Ιωάσαφ Κορνήλιος, όπως είδαμε, για νέα δε μετανάστευση, των απογόνων του πτωχεύσαντος Δημητρίου Χατζημανόλη Μπεκέλλα, έγραψε ο Μ. Κουζινερί).

Συνεπώς, δεν χρειάζεται να αντιγράψω εδώ τις πληροφορίες του, για τους εκτός της Βέροιας Μπεκέλλες-Βικέλες²⁷, αφού, μάλιστα, κάτι τέτοιο το έκαμα ήδη, πριν 38 χρόνια (στην πρώτη μελέτη μου, όπου καταλογογράφησα περισσότερα από 17 άτομα και μέλη των οικογενειών τους). Ως τελευταίο, μάλλον, μέλος της οικογένειας των Βικέλα στη Βέροια, πάντοτε, γνωρίζουμε τον Ιωάννη Βικέλλα του Εμμανουήλ, που γεννήθηκε (στη Βέροια, διευκρινίζω) το 1861, σύμφωνα με πιστοποιητικό γεννήσεως, το οποίο δημοσίευσε ο Αναστάσιος Εμμ. Χριστοδούλου²⁸, ο οποίος δίδει τη γραφή του επώνυμου με δύο λ, δηλαδή Βικέλλας). Ίσως εξέλιπε (στη Βέροια) το επίθετο τούτο, αν και υπήρχαν συγγενείς με άλλα επώνυμα, όπως γράφει, με λύπη, ο Δημήτριος Βικέλας, του οποίου αλληλογραφία του 1905 με το νεοϊδρυθέν τότε σωματείο «Φιλόπρωχος αδελφότης κυριών Βεροίας», δημοσίευσε (1977) ο συγγραφέας-θεολόγος Παύλος Πυρινός και στο φύλλο της ημερήσιας εφημερίδας της Ημαθίας *Λαός* (17.5.2002).

Αξιόλογες, βεβαίως, είναι οι πρόσθετες πληροφορίες του Αλέξ. Οικονό-

26. Γεώργιος Ιων. Ζαβίρας, *Νέα Ελλάς ή Ελληνικόν Θέατρον*, Αθήνα 1872 και επανέκδοση της Ε.Μ.Σ., επιμ. Τ. Γριτσόπουλος, 1972, σ. 537, που τον αναγράφει: «Σταμάτιος ο μπεκίλλας ζη έτι» (το 1790) «περί το ποιητικόν άδεται».

27. Δημητρίου Μ. Βικέλα, «Η ζωή μου», σσ. 8-12.

28. Χριστοδούλου, ό.π., σ. 69.

μου (ό.π.), κυρίως οι αναφερόμενες και στον παππού του Δ. Βικέλα, τον Δημήτριον Κ. Μπικέλλα, που υπήρξε και μέλος και της Φιλικής Εταιρείας, στον πατέρα του και στον γιο του (σ. 17 κ.ε.) και τα αξιοσημείωτα σχετικά λήμματα του «Μεγάλου Ελληνικού Βιογραφικού Λεξικού» Βοβολίνη-«Βιομηχανικής Επιθεωρήσεως», τόμ. 3ος, Αθήναι 1960, σ. 278 κ.ε., που δεν είχα υπόψη μου, όταν πρωτοασχολήθηκα (το 1966) με τη βερωιώτικης καταγωγής οικογένεια Βικέλα.

Τέλος, δεν πρέπει να υπάρχει σύγχυση μεταξύ του λόγιου και τιμώμενου Δημητρίου Μ. Βικέλα (1835-1908) και του ανεψιού του (από τον αδελφό του) Δημητρίου Γ. Βικέλα (1892-1952), που υπήρξε διπλωμάτης και έκτισε τη «βίλα Βικέλα» (τώρα Χασιώτη) στον υπερκείμενον (συνώνυμον δε) λόφο της Βέροιας, με την οποία δεν είχε σχέση ο πρώτος, ενώ ο δεύτερος τη χρησιμοποιούσε για παραθερισμό.

5. Σκέψεις γύρω από την ετυμολογία του επωνύμου Βικέλας

Τελικά αποφάσισα να ασχοληθώ και με την ετυμολογία του επωνύμου Βικέλας < Μπικέλας - Μπεκέλας κ.λπ. και τούτο διότι δημοσιεύτηκαν τελευταία μονογραφίες που ασχολούνται και με αυτό το θέμα, προκαλώντας όμως σύγχυση ως προς τη δήθεν βλάχικη καταγωγή της οικογένειας.

Σε κάθε περίπτωση δεν είναι βέβαια η αρμοδιότητά μου να ενδιατρέψω αναλυτικά και ειδικά στην ετυμολογία του επωνύμου Βικέλας < Μπικέλας κ.λπ. από την άποψη φυλετικής προελεύσεως, χωρίς μάλιστα να υπάρχουν άλλα σχετικά ιστορικά στοιχεία ή έστω κάποια σχετική οικογενειακή παράδοση, ακόμα και προφορική.

Επισημαίνω, πάντως, πρόχειρα, ότι η προσπάθεια εντοπισμού δήθεν διαφορετικής φυλετικής καταγωγής ενός σπουδαίου ατόμου με βάση μόνο μια λέξη, που πιθανόν να προέρχεται από τη γλώσσα άλλου λαού, φυλής ή φύλου, είναι συχνά πορεία σε δύσκολους ή επικίνδυνους δρόμους.

Η ετυμολογία από μόνη της, ακόμα και η καθαρώς επιστημονική και καλοπροαίρετη, δεν αρκεί για να υποστηρίξει κανείς με βεβαιότητα ότι από το επώνυμο Βικέλας < Μπικέλας - Μπεκέλας κ.λπ., αποδεικνύεται ότι η οικογένεια είναι βλάχικης καταγωγής, προερχόμενο από τη λέξη *μπίκας*, επειδή παρατηρείται στο λεξιλόγιο (των Βλάχων) κάποια συγγενική λέξη. Και τούτο διότι όμοια ή παρεμφερής λέξη απαντάται διαζευκτικώς και στη σλαβική γλώσσα, σύμφωνα με τον Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Άλλωστε η ίδια λέξη εντοπίζεται και στην ελληνική γλώσσα, σύμφωνα με τον Φαίδωνα Κουνουλέ. Για τον Μ. Τριανταφυλλίδη, γνωστό γλωσσολόγο, πρωτοέγραφα σε μικρό μελέτημά μου, Βέροια 1977, ότι είναι ημαθιώτικης καταγωγής, αφού ο πρόγονός του, ιερωμένος Νικόλαος Τριανταφυλλίδης καταγόταν από το Ξηρολεί-

βαδο της Ημαθίας²⁹. Εξάλλου, η Ιταλική, η Αγγλική, η Γαλλική κ.ά. γλώσσες έχουν χιλιάδες λέξεις τους, ως δάνεια ή αντιδάνεια, από την ελληνική γλώσσα, έτσι και η Ελληνική έχει και αυτή ως δάνεια πάμπολλες ξένες λέξεις (κυρίως σλαβικές, τουρκικές, αγγλικές κ.λπ.).

Η μέχρι και επικίνδυνη αποκλειστική αναφορά στην ετυμολογία, η σύνδεση τούτης, μιας λέξεως και ενός επώνυμου, χωρίς, επαναλαμβάνω, τη σύμφωνη επικουρία ιστορικών στοιχείων, είναι δυνατόν να οδηγήσει τον ευφάνταστον ή προκατειλημμένον ερευνητή μέχρι και σε απαράδεκτες υπερβάσεις, τεχνητές κατασκευές, φαντασιώδεις εκδοχές: γράφηκε, πάλι, π.χ., τελευταία (από τον κοινωνιολόγο Γ. Έξαρχο, με το ελληνοπρεπές και ελληνικότατο επίθετο, σε δίτομη μονογραφία του, που αποτελεί νέα γραφή παλιάς, πρώτης, εκδόσεως, για τους Βλάχους, Αθήνα 2002), πέραν της προαναφερθείσας προσπάθειας ετυμολογίας και του επίθετου του Βικέλα και της αρχικής μορφής του, σε συνδυασμό με τη μονομερή χρήση και κάποιων γραπτών πηγών (καταλλήλως χρησιμοποιηθεισών ή και ερμηνευθεισών), ότι –δήθεν– ο Δ. Βικέλας συνυπολογιζόταν στους πνευματικούς, λογοτεχνικούς... «κύκλους των Κυκλάδων» ως Βλάχος. Βέβαια, στο σημείο τούτο δεν γίνεται –όπως αλλού– καμιά βιβλιογραφική τεκμηρίωση, ούτε υπάρχει σχετική σημείωση για, έστω, κάποια προφορική παράδοση. Συνεπώς, προς –δήθεν– στήριξη της ετυμολογίας, εφευρίσκεται και χρησιμοποιείται επικουρικά και η ανιστόρητη και αμάρτυρη αναφορά. Και τούτο όταν, κοντά στα άλλα, ο Δ. Βικέλας, έζησε στην κυκλαδίτικη Σύρο-Σύρα μονάχα τα νηπιακά και μέρος των νεανικών χρόνων της ζωής του (τα 1-5 και 15-17 έτη του), όπως προσημειώθηκε ήδη. Τη βλάχικη καταγωγή του Βικέλα υποστήριξε ο ίδιος και νωρίτερα σε (άσχετη) ομιλία του στη Βέροια και αντέλεξα αμέσως, ενώπιόν του, όπως το επισήμανε σε σχόλιό του ο Ιωάννης Αθαν. Καρατσιώλης³⁰ («Ι.Α.Κ.»), «εν Βεροία».

Στην περίπτωση δε του «εκ Βεροίας σοφού», ιατροφιλόσοφου της Πάδοβας της Ιταλίας, Ιωάννη Κωττούνιου (1572-1657) υποστηρίχθηκε, για τον ίδιον λόγο, της επικαλούμενης ετυμολογικής συγγένειας, ότι ήταν, επίσης, Βλάχος (από τον Αστέρη Ιω. Κουκούδη, στον τελευταίο τόμο, Θεσσαλονίκη 2001, του 4του μνημείου του για τους Βλάχους). Και τούτο αν και είναι γνωστό (όπως έγραφα και σε μικρή μελέτη μου στα *Μακεδονικά* 22 (1982) στα «Σύμμεικτα», ότι ναι μεν ο Ιωάννης (όπως και οι λοιποί «Κωτουνναίοι») γεννήθηκε στη Βέροια (όπως έγραφε και κάπως παινευόταν και ο ίδιος), αλλά ο πατέρας του (από όπου πήρε και το επίθετο-επώνυμό του) ήταν γαμπρός της Βέροιας, γεννήθηκε δε σε νησί, καταγόταν από τα Κύθηρα. Δεν νομίζω,

29. Παν. Λιούνης, *Ιστορία της Κοζάνης*, Αθήναι 1924, σσ. 213-216.

30. Ιωάννης Αθαν. Καρατσιώλης, εφημ. *Βέροια*, φ. 1310, 18.3.1999, σ. 8.

ότι υπήρξαν και εκεί Βλάχοι, μάλιστα δε εκείνη την εποχή. Άλλο, όμως, αν σημειώθηκε ή όχι επιρροή γλωσσική, σύνδεση (γνωστή δε είναι η και εκεί επίδραση των πόλεων της Ιταλίας) του επώνυμου με κάποια συγγενική ιταλική λέξη, συνεπώς δε έμμεσα και με τη βλάχικη διάλεκτο, η οποία (όπως και η ρουμανική γλώσσα) είναι λατινογενής.

Αυτά, τα σχετικά-άσχετα, για προβληματισμό, μετά την ενημέρωσή σας για όσα γράφικαν...

6. Το γενεαλογικό δέντρο του Δ. Βικέλα (ανακεφαλαίωση)

Α΄. Μετά τα όσα προαναφέρθηκαν, νομίζω, ότι πρέπει πλέον να προσπαθήσω να σκιαγραφήσω το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας του Δημητρίου Βικέλα (από την πατρογενιά του), αφού προστέθηκαν ήδη αρκετές πληροφορίες, ώστε να είναι δυνατόν «να διαγράψω» τούτο, για να επαναχρησιμοποιήσω το ρήμα του ίδιου³¹. Βέβαια, θα ανακεφαλαιώσω όσα σημείωσα ήδη.

Επισημαίνω, ότι τα κύρια ονόματα Εμμανουήλ-Μανουήλ (Μανώλης-Μανόλης) και Δημήτριος (ή Μητάκος) δεν δίδονταν, μονάχα, στα πρωτότοκα αγόρια των πρωτότοκων παιδιών αλλά και στα ίδια (στους πρωτότοκους) των δευτερότοκων, τριτότοκων κ.ο.κ., ώστε να είναι βεβαιότερη η διαιώνιση τούτων, των δύο (κύριων) ονομάτων. Γι' αυτό, υπήρξαν περιπτώσεις, που συνυπήρχαν δύο ή και περισσότερα αγόρια, που έφεραν τα αυτά (κύρια) ονόματα, γεγονός που προκάλεσε –όπως προσημειώθηκε– σύγχυση και στον Δ. Βικέλα, ως προς τον παππού του (Δημήτριον), σε σχέση με τον περιβόητο Χατζή Μανόλη.

Β΄. Ιδού, λοιπόν, το γενεαλογικό δέντρο του Δημητρίου Βικέλα:

α) *Δημήτριος (ή και Μητάκος;) Μπικέλλας ή Μπεκέλλας του Εμμανουήλ, Μανουήλ ή Μανόλη*. Δεν γνωρίζομε πού και πότε γεννήθηκε και πέθανε. Μάλλον αυτά συνέβησαν στη Βέροια, στη διάρκεια του 17ου ή στις αρχές του 18ου αιώνα. Για πρώτη φορά έφερα στο φως (το 1995) την ύπαρξή του, προ του, μέχρι τότε γνωστού, δευτέρου.

β) *Μανώλης Δημητρίου ή Μπικέλλας του Δημητρίου, ύστερα και Χατζή Μανόλης ή Χατζημανουήλ του Δημητρίου, ο και «Λογοθέτης»,* ίσως. Γεννήθηκε, το πιθανότερο, στη Βέροια και πέθανε στη Βέροια, σίγουρα. Έζησε, ίσως, στα τέλη του 17ου και μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του δεύτερου μισού του 18ου αιώνα.

γ) *Κωνσταντίνος Μπικέλλας του (Χατζή) Μανουήλ ή Μανόλη, του*

31. Δ. Βικέλας, ό.π., σ. 7.: Δέν έχω περί της οικογενείας μου είδησεις αρκετάς πρὸς διαγραφὴν γενεαλογικοῦ δένδρου.

οποίου υπήρξε μάλλον δευτερότοκος ή τριτότοκος γιος του. Γεννήθηκε στη Βέροια, πιθανόν στο πρώτο μισό του 18ου αιώνα και πέθανε στην Κωνσταντινούπολη, στο δεύτερο μισό του ίδιου αιώνα.

δ) *Δημήτριος Μπικέλλας του Κωνσταντίνου*. Γεννήθηκε τον 18ο αιώνα (δευτερο μισό) στην Κωνσταντινούπολη, όπου και πέθανε, στη διάρκεια του πρώτου μισού του 19ου αιώνα, μέλος της Φιλικής Εταιρίας. Τον πρωτότοκο γιο του δεν ονόμασε Κωνσταντίνο (αλλά Μανουήλ, και τίμησε τον πατέρα του με έναν νεότερο γιο), όπως λεγόταν ο πατέρας του, προκειμένου να επαναφέρει σε χρήση το όνομα του παππού του (Χατζή) Μανόλη-Μανουήλ, όπως προσημειώθηκε. Το ίδιο κύριο όνομα έφερε (στη Βέροια) και ο θείος του Δημήτριος Χατζημανόλης Μπεκέλλας, ο οποίος ήταν πολύ μορφωμένος, φιλοξένησε τον Γάλλο Πρόξενο στη Θεσσαλονίκη Κουζινερί, κατέφυγε δε στη Θεσσαλονίκη, όπου και πέθανε φτωχός και κυνηγημένος, αν και ήταν («σιόρ»-«σερ») στην προστασία της Αγγλίας. Η διάκριση γίνεται για την αποφυγή της συγχύσεως (δεδομένου ότι και οι δύο είχαν το ίδιο ως κύριο επάγγελμά τους, την εμπορία «χαβλιών»), την οποία δεν απέφυγε ούτε ο εγγονός του, δηλαδή ο Δημήτριος Βικέλας, γι' αυτό και η ειδική, επαναλαμβανόμενη, επισήμανσή μου (προκειμένου να επανορθώσω και το δικό μου λάθος, στην πρώτη μελέτη μου). Αυτός (με τον πρωτότοκο γιο του Μανουήλ) κατέφυγε στην τότε οικιζόμενη Ερμούπολη της Σύρας (Σύρου). Το 1839 επέστρεψε η οικογένεια, μετά περιπλανήσεις, τελικά στην Κωνσταντινούπολη, όπου και θα πέθανε, ο Δημήτριος Κ. Μπικέλλας, αφού επανέκαμψε από το Ταγανρόκ, όπου είχε εγκατασταθεί για λίγο.

ε) *Εμμανουήλ ή Μανουήλ Μπικέλας ή και Βικέλλας ή και Δημητρίου, του Δημητρίου*. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1800 (υπάρχουν και οι εκδοχές, ότι γεννήθηκε το 1799 ή το 1801) και πέθανε στην Αθήνα το 1869 και

στ) *Δημήτριος Βικέλας του Εμμανουήλ ή Μανουήλ (μητέρα του ήταν η Σμαράγδα, το γένος Γ. Μελά)*. Γεννήθηκε τη 15.2.1835 στην Ερμούπολη της Σύρου και πέθανε στην Αθήνα, την 7 Ιουλίου του 1908, χωρίς να αποκτήσει παιδιά, από τον γάμο του (το 1866) με την Καλλιόπη Κ. Γεραλοπούλου, που προαπεβίωσε (την 22.10.1894), όπως και η μητέρα του (το 1901), που τη λάτρευε.

Στην πρόσφατη εισήγηση (την 4.5.2003) του Αντώνη Αναστασόπουλου, λέκτορα Τουρκολογίας του Πανεπιστημίου της Κρήτης, με θέμα «Μουσουλμάνοι και Χριστιανοί στη Βέροια του β' μισού του 18ου αιώνα», που έγινε στη Βέροια στα πλαίσια των εκδηλώσεων «Η Άνοιξη των Μουσείων», σε κοινή διοργάνωση της 11ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και του δραστήριου Συλλόγου «Οι φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου της Βέροιας» αναφέρεται και η περίπτωση του «Δημητράκη Μπεκέλλα». Γράφεται (βλ. στις σσ. 40-46 και συγκεκριμένα στις σσ. 44-45 της εκδόσεως «Βεροίας Μελετήματα», έκδοση

των «Φίλων του Βυζαντινού Μουσείου της Βέροιας», Βέροια 2003, που κυκλοφόρησε τις πρώτες μέρες του Φεβρουαρίου του 2004), ότι ο Δημητράκης ήταν ένας δραστήριος έμπορος στη Βέροια του β' μισού του 18ου αιώνα.

Το 1765 υπήχθηκε στην Υπηρεσία του Βρετανικού Προξενείου της Θεσσαλονίκης ως δραγουμάνος, δηλαδή ως διερμηνέας. Έτσι είχε αξιόλογα πλεονεκτήματα, με βάση το καθεστώς των διομολογήσεων (μονομερών εμπορικών προνομίων), που είχαν παραχωρήσει οι Οθωμανοί σε ξένα κράτη. Ήταν, συνεπώς, «μπερατλής», δηλαδή κάτοχος μπερατιού, σουλτανικού διατάγματος, με το οποίο κατοχυρώνονταν τα δικαιώματα και τα προνόμια ενός αξιωματούχου.

Απολάμβανε λοιπόν χαμηλούς δασμούς, ετεροδικία βρετανού εμπόρου, απαλλασσόταν δε και από την υποχρέωση της καταβολής φόρων. Σε διένεξη με άλλα πρόσωπα επικαλούνταν, ο Μπεκέλλας, τον τίτλο και τα προνόμια του και ο βρετανός πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη μεσολαβούσε στην Υψηλή Πύλη. Το ίδιο γινόταν και όταν μουσουλμάνοι της Βέροιας εποφθαλμιούσαν τα πλούτη του, όπως γινόταν και με τις κοινοτικές Χριστιανικές Αρχές της πόλεως, σχετικά με την επικαλούμενη φοροαπαλλαγή του.

Τέλος, ο Αναστασόπουλος αναφέρεται στην παράλληλη δραστηριότητα του μουσουλμάνου αξιωματούχου («αγιάν») Καρά Αχμέτ, που πρωταγωνίστησε για δεκαετίες στην τοπική ζωή της Βέροιας, αφού υπήρξε και μισθωτής των τοπικών προσόδων και είχε ασκήσει τοπικά αξιώματα «στο λεπτό όριο μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας». Έτσι, τα συμφέροντά του ήλθαν σε σύγκρουση με τα προνόμια του Μπεκέλλα.

Τα Οθωμανικά στοιχεία (τα οποία έχει την ευχέρεια να χρησιμοποιεί και να αξιοποιεί ο συγγραφέας) περιέχουν «έναν θησαυρό πληροφοριών για την Οθωμανική Βέροια». Θα πρόσθετα, ότι η δημοσίευση όλων των κωδίκων αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την καλύτερη και για την πληρέστερη ενημέρωσή μας, όπως και για την ευκολότερη συγγραφή της πιο ολοκληρωμένης Ιστορίας της Βέροιας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

SUMMARY

George Ch. Chionidis, *The Noble Family of Bekella-Vikela of Veria*.

1. It starts with a detailed «Prolegomena» an introductory preface with a justified reference to it's dedication to Mr P. N. Linardos a top sport-caster of our country and writer of athletic monographs and among them a detailed one concerning D. Vikelas.

Later, more information is given concerning the previous and subsequent bibliography about D. Vikelas.

In the end all previous publications of Mr G. Ch. Chionidis concerning D. Vikelas are mentioned.

2. Given the fact that D. Vikelas was born (in 1835) in Hermoupolis in the island of Syros, where his parents (descending from Constantinople) were settled because of the preceding inconvenient situation created by the independence revolution of 1821, while his father's family descended from the Macedonian town of Veria, and his mother's family came from Ioannina then one question rises, which at last D. Vikelas's home-town and real place of origin was?

The issue becomes more complicated by the fact that D. Vikelas stayed in Hermoupolis Syros until the age of 4, and after that in 1839 he returned with his family to Constantinople, for ten years. After that in 1849 they moved to Odessa of Russia and they came back without his father to Syros in 1850.

Two years later at the age of 17 he moved to London in order to work in the commercial office of his uncles (brothers of his mother) Vasilios and Leon Melas.

He stayed in London until 1876 when he returned and settled in Athens at the age of 41 where he lived for 32 years until he died in 1908.

He donated all his books (4.772 volumes) to the public library of Heraklion Crete and that's why it was named after him as «Vikelea».

His archive (about 190 Files) was finally preserved in the National Library of Athens.

After all this wandering in several places and at various times whereas famous people happen to be born accidentally and then to move and live their lives in different places, it has been evident that the will of the person himself and his wish whenever this has been expressed has to be searched.

In our case, D. Vikelas in his biography «My Life», Athens 1908 wrote among others: «...Ἄλλ' αἰσθάνομαι ὅτι, ἐὰν ἦτο δυνατόν καὶ σήμερον ἔτι νὰ στήσω τὴν σκηνὴν μου εἰς Βέροιαν, ἐκεῖ ἤθελα ἀνεύρει τὴν πατρίδα...» this

meaning that «...However, I feel that if it was possible for me today to put my tent in Veria that was the place that I wanted my home-town to be...» and he justifies his preference in various ways and in this way he is alienated from Syros.

This is the last point of the research and the questions rising about such issues concerning the place of birth and origin of famous people.

3. Further we start to search for the first headman of the family of D. Vikelas.

Some information of D. Vikelas that have been published in his above mentioned biography are put side by side and compared, following a research of the relative bibliography some new data and the oral tradition.

After a meticulous and complicated research based on the most recent bibliography of Thomas Gavriilidis and Than. Papazotos, an effort has been made to locate the father of the first known Vikelas, that is of Chatzi Manolis Bekella until 1995, whereupon I came to the conclusion that he was named Dimitrios according to a detailed review and pendant processing of all data, former and new.

Furthermore the relation and link of the family with other noble families of Veria, as the families of Kritopoulos, Kotounios, the Kounalis, Perdikaris and particularly that of Rahtivan-Raktivan is also considered to be very possible.

4. In the next unit we examine again all the information I have found about other remarkable Bekelles (Vikeles) as well about their (already broke down) mansion («Bekeladiko Spiti») House of Bekelas, according to the existing bibliography.

5. Some more thoughts are stated about the origin and etymology of the family's name in combination with and based on some opinions with no historical back ground and with no justified indications that were expressed and claimed by vlahic speaking writers for the justification of his supposedly vlahic origin as has also happened with the family name Kottounios.

6. D. Vikelas, wrote in his biography that he had a difficulty to write down the family tree & genealogy of his family and his attempt to do that, had been unsuccessful and has shown that he was somehow confused and therefore his information run counter to each other.

Having this in mind (and in order to correct my previous carelessness, to which I was misleded by D. Vikelas), I bring forward my arguments about five (5) more Bekellas-Vikelas in order to come to the sixth one, Dimitrios Vikelas, the cosmopolitan Macedonian, a remarkable literary man, a fore-runner and pioneer for the revival of the Olympic Games in Athens in 1896, who visited Veria in 1901, whereupon he was honoured by the municipal town-council.